

**KOCA RAGIP PAŞA DİVANI'NDA SİYASETE VE DEVLET YÖNETİMİNE
DAİR BAZI ÖNEMLİ TESPİTLER**

İsrafil BABACAN¹

*Kalmadı râbıta-i hâne vü sâ mân-ı vatan
Çille-i saht-ı vezâret bizi dervîş etdi*

Koca Ragıp Paşa

ÖZET

Koca Ragıp Paşa, devlet adamlığı ve şairliği başarıyla kaynaştırabilmiş nadir tarihî şahsiyetlerdendir. Şiirleri, doğrudan siyaset ve devlet felsefesinin ürünü sayılamasa da edebiyat felsefesinin inceleme alanına girecek kadar derindir. Ancak bu muhtevaya ait şiir ve beyitler, divan içinde dağınık olup tasnife muhtaçtır. Çalışmamızda, Koca Ragıp Paşa divanındaki siyaset ve devlet yönetimine dair kısımlar genel olarak tasnif edilmiştir. Yazımızın başında, Koca Ragıp Paşa'nın hikemî yönü ve devlet adamlığının kaynaklarca nasıl değerlendirildiği tespit edilmiştir. Daha sonra yine bazı kaynaklara dayanarak edebiyat ve devlet/siyaset felsefesi ilişkisi tartışılmıştır. Son kısımda yani, şiirlerin tasnifine göre yapılan muhteva incelemesinde ise, siyaset ve devlet felsefesine ait tespitlerin, günümüze dahi hitap edebilecek kadar zengin olduğu savı örneklerle ispat edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Koca Ragıp Paşa, Hikemî Tarz, Edebiyat Felsefesi, Siyaset/Devlet Felsefesi, 18. Asır Divan Şiiri

**SOME OF THE IMPORTANT DETECTIONS RELATING TO POLITICS AND
STATE GOVERNMENT IN THE KOCA RAGIP PASHA'S DİVAN**

ABSTRACT

Koca Ragıp Pasha is an unique historical personage who integrated roles of statesmanship and poet. Although his poems do not directly related to political and state thought, their deep and multiple meanings encompass them in literature philosophy. But these poems are disordered and needed to organized. In our work we sorted out poems related to politics and state rule. In introduction part, the literature which discusses Koca Ragıp Pasha's philosophical aspect and role in politics are evaluated. In following part, relations between literature and political philosophy are discussed. At the last part

¹ Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, ibabacan76@gmail.com

of work, we tried to prove argument that his judgements about state and political philosophy have rich content which also speak to our era.

Key Words: Koca Ragıp Pasha, literature philosophy, state and political philosophy, 18th century Divan poem

1. Kaynaklarda Hikmet Şairi ve Devlet Adamı Olarak Koca Ragıp Paşa

Koca Ragıp Paşa (ö. 1763), XVIII. asır Osmanlı tarihinde şairliği kadar hikmet sahibi bir devlet adamı olarak da ön plana çıkmıştır. Hatta şairliğini, devlet adamı ve hikmet sahibi kişiliğiyle yoğurabilmiş nadir kimselerdendir.

Hakkında bilgi veren en eski kaynaklardan itibaren söz konusu özellikler göze çarpar. Râmiz, tezkiresinde, ona dair övgü dolu farklı sıfatları sıralarken “*gencîne-i kenzîne-i ma’ârif*”, “*ser-efrâz-ı vücûh-ı suhanverân-ı belâgat-ârâ*” ve “*tâlib-i metâlib-i ilm ü irfân bir vezîr*” tabirlerine yer vermek suretiyle onun irfanına, şairlikteki önemine ve devlet adamı olarak kıymetine dikkat çeker (Râmiz, 1994, s. 113-114). Osmanlı Müellifleri ve Tuhfe-i Hattatîn’de, “*şâir-i hikmet-beyân bir vezîr-i fazîlet-semîr*” ve “*akl ü tedbîr ü firâsetde müselleme, eş’ârî şâirâne ve güftâr-ı pâkî fâzîlâne*” (Mehmed Tahir, 1333/1915, s. 190; Süleyman Sadeddîn, 1928, s. 450) diye nitelendirilen Koca Ragıp Paşa’nın şairlik ve hikemî yönüne vurgu yapılmıştır.

Muallim Nacî, “*Ragıp Paşa siyasetçe vezîr-i hakîm namını almış olduğu gibi, edebiyatça dahi şâir-i hakîm ünvanını kazanmıştır*” dedikten sonra, “*Râgıp’ın ekser seçilmiş şiirleri ezberlemeğe değer hakîmâne sözlerdir*” (Muallim Naci, 1995, s. 242-243) yargısında bulunur. Ragıp Paşa’yı “*âlim u âkil ve âdil bir vezîr*” olarak gören Şemseddin Sâmî, onun, üç dili (Arapça, Farsça ve Türkçe) kullanmaktaki başarısına dikkat çekerek sadece kendisinin değil çevresindekilerin de “*latif mizaca sahip*” kimseler (Şemseddin Samî, 1308/1890, II, s. 2247) olduğunu söyler.

Koca Ragıp Paşa’nın hikemî şairliğinin ve devlet adamlığının kıymetini takdir etmekle birlikte ona eleştirel yaklaşanlar da vardır. Söz konusu eleştiri sahiplerinin başlıcaları İbrahim Necmî ve Gibb’dir. İbrahim Necmî, “*Koca Râgıp Paşa şöhretini alan bu vezirin meslek-i siyaseti, gününü hoş geçirmek ve gâileye meydan vermemekten ibaret kalmış ve her türlü teceddüd-perverlikten uzak durmayı mut’ad edinmiştir*” (İbrahim Necmî, 1338/1920, s. 212) demek suretiyle onu “*idâre-i maslahat*”la suçlar. Ayrıca Nâbî taklitçisi diye vasıflandırdığı Paşa’ya ait hikmetli söyleyişlerin, devrinin sınırlı felsefesiyle yeni bir çöküşün ortaya çıktığı muasır olayların ilham ettiği kötümser ve mütevekkil bir anlayışın imtizacından doğduğunu iddia eder. Daha da ötesi, üslubunu hikemiyata feda ettiği gibi, his ve heyecandan doğan şiiriyeti de fikirlere tabi tutarak edebî kıymetinin, yaygın şöhretinin uzağında kaldığı kanaatindedir (İbrahim Necmî, 1338/1920, s. 213-215). Gibb ise onu, kendi sınırları içinde Nâbî’den güçlü görmekle birlikte, Nâbî’deki çok yönlülüğün onda var olmadığını söyler. Son olarak Râgıp’ın üslubunu “*veciz*” diye nitelendirmekle beraber, zarafet ve incelikten yoksun bulur (Gibb, 1999, IV, s. 333-334).

Cumhuriyetten sonraki kaynaklarda Koca Ragıp Paşa’nın devlet adamlığına yaklaşım umumiyetle olumludur ancak, şairliğindeki hikemîyâtın zenginliğe nispetle his

ile heyecan yönünün eksik olduğu kanaati yaygındır. Uraz'a göre onun hikmet ve tevekkülü aktarışı başarılıdır ancak, kullandığı dil problemlidir. Özellikle gazellerinde, ince bir his ve heyecandan ziyade, temkinli bir ifade vardır (Uraz, 1941, s. 5; Ertaylan, 1933, s. 21). Son zamanlarda yapılan bir akademik çalışmada Ragıp Paşa'nın, "bilge kişilikli, ilim ve fazilet sahibi bir devlet adamı" diye nitelendirilerek "akılcı politikalarıyla devlete itibar kazandırdığı" vurgulanır. O, vakarlı ve olgun kişiliğini sanatına yansıtmış, mahallî üsluptan ziyade klâsik estetiğe bağlı kalarak olaylara hikmet gözüyle bakmıştır. Bunun yanında şiirleri, yeterli incelik ve coşkunluktan yoksundur (Horata, 2009, s. 127-129).

Bütün bu değerlendirmeler genel olarak ele alındığında, Koca Ragıp Paşa'nın, kıymetli devlet adamlığı ve zengin hikemî kişiliğinin desteğiyle - bağımsız bir ekol teşkil edecek derecede olmasa da- kendine has başarılı bir şiir tarzına sahip olduğu açıktır.

2. Edebiyat ve Devlet/Siyaset Felsefesi

Felsefe sözlüklerinde devlet ve siyaset felsefesi işlevsel olarak ele alınır ve bu kavramlar tarihî misyonlarına uygun olarak tanımlanır. Ancak bilhassa siyaset felsefesi siyasal düşünce ile karıştırılmamalıdır. Çünkü siyasal düşünce, siyaset felsefesinin basit bir biçimlendirilmesinden ibarettir (Reynaud ve Rials, 2003, s. 791). En genel anlamda devlet felsefesi, bir bütün olarak devletin özünü, doğuşunu, anlamını, amaçlarını, kapsamını ve içeriğini inceleyen; devlet aygıtının kökenlerini ve dayanaklarını felsefî bakımdan temellendirmeye çalışan felsefe dalıdır (Uzun ve Yolsal, 2003, s. 363). Siyaset felsefesi ise, çeşitli ideal devlet düzeni önerilerine yoğunlaşarak devletin yapısını, kaynağını, ödevlerini ve değerini felsefeye özgü yöntemlerle temellendiren bir alandır (Uzun ve Yolsal, 2003, s. 1308). O halde "devlet felsefesi" denildiğinde üzerinde durulması gereken şey "devlet" kavramıdır (Cevizci, 2006, IV, s. 245). Siyaset felsefesi ile kastedilen şey ise, "devlet" kavramının, ideal-pratik arasında felsefîk olarak değerlendirilmesi meselesidir.

Doğu/İslâm dünyasında, batılı manada bir felsefeden söz edilemediğinden devlet ve siyaset felsefesi de dahil her türlü düşünce alanı "akıl" ve "hikmetin" bir parçası olarak ele alınmıştır. Hatta devlet ve siyasete dair hikemî düşünceler doğunun eski çağlarında, müstakil "siyasetnameler" in ve benzer türdeki eserlerin konusu olmuştur. Çünkü bu dönemde adalet, saltanatın temelidir. Bunun içindir ki, "*düşünce ve kalem adamları, sultanlara, vezirlere, adaleti salık vermişler, memleket yönetimini halka, reyâyaya, askere ne yolda davranılması gerektiğini, savaşta ve barışta tutulacak yolu, savaşta zafere ulaşmanın, barışta huzura kavuşmanın koşullarını, siyasetname adı altında toplayan bu eserlerle anlatmağa çalışmışlardır*" (Levend, 1973, s. 122). Bu tür eserler, İslamî döneme ait tecrübelerin ürünleri yanında İslam öncesi devlet geleneklerinin tecrübelerinden elde edilmiş hikemiyatı da içermektedir (Köse, 2009, s. 298). Türkler de İslam sonrasında bilhassa bu geleneğe uymuştur. Çünkü Öz'ün de belirttiği gibi, Türklerin kurduğu devletler de dahil, İslam devletlerinde eski devirlerden beri, hükümdarlara ve idarecilere yardımcı olmak amacıyla, devlet idaresi üzerine birtakım eserlerin yazıldığı malumdur. Dolayısıyla İslam siyasî literatürü, İbn Mukaffa'nın (ö. 756?) meşhur Kelile ve Dimne'yi tercüme etmesinin ardından büyük ölçüde eski İran siyaset ve nasihat literatürü ve bir ölçüde de eski Yunan siyaset

eserlerinin etkisiyle gelişmiştir (Öz, 2007, s. 359). Bu temeller üzerinde telif edilen siyasetnameler genel anlamda şöyle tasnif edilebilir: 1. Siyaset konusunu nazari olarak ele alanlar 2. Pratik gayeler güdenler ve sultanlara nasihat vermekle yetinenler 3. Layiha şeklinde olanlar (Bayburtluğil, 2006, s. 6). Kısacası, İslam dünyasında siyasetnamelerin vücuda getirilmesi, hikemiyat ve edebiyatla iç içe girmiş faaliyetler olarak değerlendirilebilir.

Siyasetnameler edebî bir tür ve devlet/siyaset felsefesi de felsefenin bir dalı olduğuna göre bu noktada, edebiyat ile felsefenin benzerlikleri ve farklılıkları sorunu ortaya çıkmaktadır. Genel anlamda edebiyat ve felsefe arasında önemli farklar vardır. Taşdelen'e göre öncelikle, *"felsefe ve edebiyat, zihnin iki farklı tutumu olarak ortaya çıkar; bir tutum şiiri, öyküyü, romanı üretirken diğeri düşünceyi ve felsefeyi üretir. Bunlar birbirini dışlayan değil, tamamlayan, destekleyen ve kimi durumda içeren tutumlardır. Bunun bir ürünü olarak felsefede edebiyat, edebiyatta da felsefe bulunur; kimi durumda şair filozof, filozof da şair olarak ortaya çıkar"* (Taşdelen, 2003, s. 9). Ancak felsefenin "teorik", edebiyatın ise "uygulamalı" bir alan olduğu göz ardı edilmemelidir. Çünkü felsefe *"konusunu genelleştirir, soyutlar ve kavramsallaştırır. Edebiyat ise, tekillik alanında iş görür. Felsefe yargılara varır. Soruları, açıklamaları, kıyaslamaları, çıkarımları hep bir yargıya ulaşmak içindir. Edebiyatta ise bir yargıya ulaşma çabası söz konusu değildir"* (Taşdelen, 2009, s. 10-11). Ayrıca edebiyattaki estetik kaygı ve güzellik anlayışı, felsefenin çok ilerisindedir. Bu yüzden ikisinin öncelikleri farklıdır.

Bununla birlikte, *"kazanılan bilginin hayatta bir kıymet taşıması gerekir. Bu bilginin kökü, kaynağı, geçmişi, olduğu gibi geleceğe uzanan tarafı da vardır. Bilgi böyle ele alındığı zaman o toplumda bir mana ifade eder ve bir değer taşır"* (Bolay, 2005, s. 89). İşte edebiyat, bu "mana" ve "değer" in taşıyıcılığı vazifesini üstlenir. Tam da bu noktada, "edebiyat felsefesi" kavramı ortaklıkları ifade edecek biçimde ortaya çıkar.

Bütün bu değerlendirmeler açısından aşağıda ele alacağımız Koca Ragıp Paşa'ya ait şiirler, tam olarak siyaset ve devlet felsefesi metinleri olmasa da edebiyat ve siyasete yer veren estetik metinler olarak ele alınabilir. Çünkü edebiyatın en estetik metinleri olan şiirlerin, mensur siyasetnamelerden farklı olarak "güzellik" amacı içinde eritilmiş devlet ve siyaset anlayışını, "edebiyat felsefesi" çerçevesinde anlattığı öne sürülebilir.

3. Koca Ragıp Paşa Divanında Siyaset ve Devlet Yönetimine Dair Tespitler

Devrinde önemli bir devlet adamı, düşünür, hikmet insanı ve şair olarak Koca Ragıp Paşa, siyaset ve devlet yönetimine doğal olarak bigane kalmamıştır. Çünkü, *"Osmanlı düşüncesi sadece medrese âlimlerinin ürettiği düşüncelerden ibaret olamaz. Bunlara ilaveten mutasavvıflar/sûfîler, medreseli olan veya olmayan âlimler, şairler, musikişinas gibi çeşitli sanatkarlar, teknik elemanlar, mühendisler, meslek ve zenâat erbabı tarafından üretilen düşünce şekilleri de Osmanlı düşüncesini teşkil eder"* (Bolay, 2005, s. 14). Ancak Ragıp Paşa şiirlerini oluştururken asıl kimliğinin şairlik olduğunu

da unutmamıştır. Bu yüzden daha çok -Divan şiirinde bireysel şairlik yeteneğini yansıtan- gazelleri içerisine yerleştirdiği düşünceleri dağınık bir durumdadır.

Bazen bağımsız bir gazel bazense gazellerinin muhtelif beyitleri arasındaki siyaset ile devlet felsefesine ait düşünce ve tespitlerin, popülerleştirilmiş “edebiyat felsefesi” ürünleri olduğu söylenebilir. Dolayısıyla söz konusu gazel ve beyitlerin çok genel anlamda da olsa tasnif edilmesi gerekir. Bu konuda tarafımızca: 1. Poetika niteliği taşıyan örnekler 2. Makam, mevkî ve istiğna konulu geleneksel hikemî yargılar 3. Siyaset ve devlet idaresine dair durum tespiti içeren örnekler, biçiminde bir tasnife gidilmiştir.

En “âşıkâne” şiirlerinde dahi sözü bir şekilde bireysel ya da kamuya dair hikmet anlayışına getirmesini bilen Ragıp Paşa'nın şiirlerinin hemen tamamı bu tür bir çalışmaya örnek olarak verilebilir. Şimdi, çalışmamızın makale boyutunda olduğunu göz önüne alarak olabildiğince ön plana çıkan ve günümüz olaylarına da ışık tutabilecek örnekleri², yukarıdaki tasnifi esas alarak inceleyelim.

3.1. Poetika Niteliği Taşıyan Örnekler: Koca Ragıp Paşa bazı gazellerinin tamamında ya da büyük kısmında, siyaset ve devlet felsefesine dair “poetika” niteliği taşıyabilecek tespit ve hükümlerde bulunmuştur. Örneğin “devlet” redifli aşağıdaki gazelinde siyaset ve devlet yönetimine dair tespit ve hükümlerini, kendi devrindeki durumu da göz önüne alarak, hikemî bir tarzda dile getirmiştir:

*Hümâya mağz olurken üstühândan vâye-i devlet
Acebdir kim ser-i bî-mağza düşmek sâye-i devlet*

*Tesâvî-i firâz u şîbe nisbetle olur zâhir
Değil memdûh pek bâlâter olmak pâye-i devlet*

*Musahhar etdi iklim-i ser-â-ser şûr u sevdâyı
Ser-i Kays'a cünûn oldu aceb ser-mâye-i devlet*

*Niçün tıflânedir mestâne vaz'-ı nev-ser-âmedler
Meger hem-şîre sahbâya şîr-i dâye-i devlet*

*Eğer tedkik olunsa derd-i ser olmakda dún olmaz
Humâr-ı mey-perestîden hamîr-i mâye-i devlet*

*Eder endâm-ı nâ-sâzın yine zîbende-i teşrîf
Eden zer-bâf-ı cûdu dûşuna pîrâye-i devlet*

*Salındırmaz direfş-i Gâveyîyi fer ü cümbüşle
Olursa zîb-i dûş-ı baht Râgıb râye-i devlet (G. 16, s. 208)*

² Çalışmamızdaki örnekler, Koca Ragıp Paşa ve divanı üzerine yapılan bir doktora çalışmasından (Demirbağ, Van, 1999) tespit edilmiş olup şiir ve sayfa numaraları bu teze aittir. Ayrıca gerektiğinde divanın matbu nüshasına da (Koca Ragıp Paşa, Bulak, 1252) başvurulmuştur. Örnek metinlerin dil özelliklerinde ise bahsi geçen doktora tezindeki durum esas alınmıştır.

Şair günümüz Türkçesiyle³ şöyle demektedir: “*Nasip devleti, Hüma kuşuna kemikten akıl olurken devlet gölgesinin akılsızlar üzerine düşmesi ne gariptir! Devlet mevkii, iniş ve yokuşa nispetle görüldüğünden övülmenin de yükseğinde/ötesinde olması gerekir. Heyecan ve sevdıyla ülkeyi baştan başa ele geçirip Kays’ın başında delilik olan devlet sermayesi ne gariptir. Yeni başa geçenlerin durumu niçin sarhoş ve çocuk gibidir? Yoksa devlet dadısının sütü, içki ve şarap ile akraba mıdır? Eğer araştırılsa, devlet gücünün hamuruyla sarhoşluğun verdiği sersemlik, baş ağrısı olmak konusunda birbirinden aşağı değildirlir. Cömertliğin altın kumaşını omzuna devlet süsü edenler yine de biçimsiz bedenleriyle görünme/gelme süsünde bulunurlar. Râgıp! Eğer devlet sancağı baht omuzuna süs olursa Gave’nin bayrağını gösteriş ve debdebeyle sallandırmaz*”.

Bilindiği gibi Hüma kuşu, talih kuşudur ve eski bir inanca göre üzerine gölgesi düştüğü kimselere mutluluk, güç ve iktidar nasip olurmuş. Şair, kemikle beslenen bu kuşta akla dönüştürülen devlete benzer nasibin nasıl olup da akılsız kimselerin hissesine düştüğüne hayret etmektedir. Devlet gücünün, kendisini ele geçirenleri Kays⁴ gibi delirteceğini öne süren şair, başa yeni geçenlerin kendilerini bu gücün tesirinde sarhoş ya da çocuk gibi hissedebileceklerini söylemektedir. Çünkü devlet/iktidar gücü bir süte benzetilirse insanın başına dert açma hususunda, içkinin verdiği baş ağrısı kadar etkilidir. Şaire göre cömertlik süslü bir elbise gibi insanı güzel gösterir. Son tahlilde o, devlet sancağını omzuna alan kimselerin Gâve’nin⁵ bayrağının bile dalgalanmasına izin vermeyeceği kanaatindedir. Görüldüğü gibi Ragıp Paşa, devlet ve iktidar gücünün muhteşemliğine dikkat çekmekle birlikte onun, ehliyetsiz ellere düşmesinin vahim neticeler doğuracağını farkındadır.

Aşağıda bazı beyitlerini vereceğimiz ikinci örnek gazelde ise Ragıp Paşa adeta, iktidarı ele almış siyasetçiye poetika niteliği taşıyabilecek nasihatlerde bulunmaktadır:

*Muzaffer vakt-i fursatda adûdan intikâm almaz
Mürüvvetmend olan nâ-kâmî-i düşmenle kâm almaz*

*Sakın ey herze-tâz-ı nev-süvâr-ı eşheb-i devlet
Çıkar elden inânın tevsen-i nahvet licâm almaz*

*Gören ham-geşte kadd-i mâhı mihrin imtinânından
Değil deryûze erbâb-ı keremden zerre vâm almaz*

Nice memnûn-ı dest-âvîz-i lutf olsun tabî‘at kim

³ Gazelde geçen “devlet” kelimesi, “mutluluk, baht, talih, saadet, makam, mevki, saltanat, hükümet, ülke vb.” anlamlara gelmekle birlikte, hem bütün bu manaları ihtiva eden “devlet” kelimesinin zenginliğini bozmamak, hem de çalışmamızın devlet ve siyasetle ilgili olması bakımından, gazelin günümüz Türkçesine aktarımında kelimenin farklı anlamlarına yer verilmemiştir.

⁴ Leylâ ve Mecnûn hikayesinin erkek kahramanı. Lakabı “Mecnûn” olup kelime anlamı, cinlenmiş ve deli demektir.

⁵ İran’da zalim bir hükümdar olan Dehhâk’ın devrilerek Feridun’un tahta geçmesine vesile olan demirci... Demirci önlüğünü bir bayrak haline getirerek halkı isyana çağırmıştır (Tokel, 2000, s. 174).

Hayâl-i imtinân eyler ehibbâdan selâm almaz

Libâs-ı nev-be-nevle ey olan ârâyîşe mâ'il

Kemâlınden haber ver kimse senden ihtişâm almaz (G. 79, s. 272)

Yani şair şöyle demektedir: “Galip kimse fırsat anında düşmanından intikam almaz. İyiliksever kişi de düşmanının bahtsızlığıyla mutlu olmaz. Ey devlet atına yeni binmiş tecrübesiz süvari sakın unutma! Dizginin elinden çıkar, gururun başı sert atına gem vurulmaz. Güneşin başa kakması dolayısıyla ayın belini bükülmüş gören, dilencilik bir yana, cömertlerden bile zerrece borç almaz. Fitrat küçük bir hediyenin memnuniyetini niçin taşısın? Çünkü o, (bunun karşılığında) başa kakmayı düşünerek dostlardan selam dahi almaz. Ey yepyeni elbiselerle süse meyleden kişi! Sen kemalinden haber ver (yoksa sırf süslü elbiseyle) kimse seni ihtişamlı bulmaz”.

Günümüz siyasal ve toplumsal mücadeleleri düşünüldüğünde, şairin ne kadar mertçe bir tavır içinde olduğu açıktır. Zira günümüzde hangi siyasetçi ya da toplumsal kanaat önderi fırsat bulunca düşmanından intikam almaz? Hatta düşmanının mutsuzluğuyla sevinmez? Acaba kaç tane siyasal ya da toplumsal önder, “devlet atına” bindiğinde gurura kapılmaz? İnsanların maddî-manevî borçlarla başkalarının elini kolunu bağlayıp adeta iradelerini teslim aldıkları bir dünyada, sırf yapılan iyilikler yüzüme vurulmasın diye yokluğa razı olacak kimseler var mıdır hâlâ? Ya da insanlar bugün karşısındakilere, giyim-kuşam ve sosyal statüsüne göre mi yoksa kemaline göre mi değer biçmektedir?

Aşağıda yine bazı beyitlerini seçtiğimiz gazelde Ragıp Paşa, daha sembolik hikemî bir dil kullanmaktadır. Ancak hedefi aynıdır: Dünya iktidarının geçici gücüne ve ihtişamına aldanmamak.

...

Turfe dükkân-ı hikemdir şu kühen tâk-ı felek
Ne ararsan bulunur derde devâdan gayrı

Garaz-ı hakka isâbet nicedir seyr eyle
Var mı bir doğru gider tîr-i hatâdan gayrı

...

Tûşe-i râh talep eyler isen ihlâsı
Hızır'ı reh-ber arama avn-i Hudâ'dan gayrı

...

Yine hem-cinsi eder âdeme Râgıb hasedi
Reşk eder mi sana kimse vüzerâdan gayrı (G. 166, s. 362)

Şair şöyle demeye getirmektedir: “Şu köhne felek kubbesi tuhaf bir hikmetler dükkanıdır. Onda, derde devadan gayrı ne ararsan bulunur. Doğru hedefe isabetin nasıl olduğunu gör: Hata okundan başka doğru giden (!) var mı? Kendine yol azığı istersen ihlâsı iste, Hızır'ı bile rehber edinme, Allah'ın yardımından başkasını arzu

etme. Râgıp! İnsana hasedi yine kendi cinsi eder. Seni vezirlerden başka kıskanan var mı?”.

Sadrazamlığa gelene kadar devlet bürokrasisinde pek çok görev almış Koca Ragıp Paşa'nın bu beyitlerinden adeta tecrübe akmaktadır. Hatta tespitin ötesinde yaşanmışlık hissedilmektedir. O, gökyüzünü (feleği/kaderi) sürprizlerle dolu eski bir dükkâna benzetmektedir. Pek çok malın yer aldığı bu dükkânda her nedense işimize yarayanlardan başka her şey mevcuttur. Bu dükkânda her şey öylesine terstir ki hedefine dosdoğru giden eğri oktan başka yolunda giden bir şey yoktur. Böyle bir dükkânda yani âlemde helal yol azığı talep edenlerin, kendini Hızır diye takdim edenlere bile güvenmeyip ihlası ve Allah'ın yardımını istemekten başka çaresi yoktur. Koca Ragıp Paşa'ya göre bürokrasideki “haset” derecesindeki mücadele vezirlere yani bakanlara kadar ulaşmıştır. Devrinde mâlî-ahlakî fesat zirveye çıktığından, Paşa'nın bu tespitlerini, kendisinden sonraki devirler için de naklettiği açıktır.

Bu gruba alacağımız son örnekte şair anlatacaklarına bir sitemle başlayıp realist tespitlerde bulunmaktadır. Siyaset ve idareye talip olanlara öğüt niteliği taşıyan bu şiirde, ikbal sahibi olmaktan ideal yöneticiliğin metotlarına kadar birçok şey mevcuttur.

*“Kâbiliyyet istemezler kadr ü câha kâ'il ol
Şeh-süvâr-ı tevsen-i baht ol hünerde râcil ol*

*Ebr-i nîsân gibi feyzin olmasın mahsûsa hâs
Pertev-i ihsân ile mihr ol cihâna şâmil ol*

*Çîn-i ebrûlar seni pâ-mâl-i emvâc-ı fütûr
Etmesin ey çeşm-i giryânım meded deryâ-dil ol*

*Kimseden havf etme senden pür-hirâs olsun kesân
Olma miğferveş sebük-ser şeş-perâsâ pür-dil ol*

*Basdılar ser-menzil-i kâma sebük-pâyân kadem
Ey girân-rev sen dahı dermânde-i âb u gil ol*

*Râgıb olma kûr-dilveş pey-rev-i bî-dest ü pâ
Olma muhtâc-ı 'asâ sen reh-neverd-i kâmil ol* (G. 107, s. 300)

Gazel günümüz Türkçesine şöyle aktarılabilir: “İtibar ve makam için kabiliyet istemediklerine inan. Bahtın asi atına bin, o hüner (konusunda) yaya (cahil) ol. Nisan bulutu gibi (yağmurunu/bereketini) özel kimselere indirme. İhsan ışığı ile güneş olup dünyayı kapla. Kaş çatıklıkları seni keder dalgaları altında ezmesin. Ey ağlayan gözüüm meded! Himmeti geniş ol. Kimseden korkma, başkaları senden korksun. Miğfer gibi hafif (alçak, aşağı düşünceli) olma, topuz gibi cesur ol. Hızlı hareket edenler muradın tam hedefine ulaştılar. Ey sen yavaş giden! Sen de su ve çamur⁶ gibi aciz ol (olacak mısın?). Râgıp! Etsiz ayaksıza (benzer) idraksiz yolcu gibi olma. Sen, bastona muhtaç kalmayıp olgun ve çevik bir yolcu ol”.

⁶ Su ve çamur insan vücudundan kinaye olup kastedilen şey, insanın “beşer şaşar” mülâhazası içinde hata yapmasıdır.

Günümüzde dahi makam ve mevkilere ya kayırma ya da talihin yardımıyla geldiği düşüncesinin yaygın olduğu göz önüne alınırsa, Ragıp Paşa muhataplarına cesurca önerilerde bulunmaktadır. Yani ikbal yolcularının cesur, çevik, güçlü ve kararlı olmalarını salık vermektedir. Bu yolda ilerleyen kimse, kendisine sert davranılmasıyla karamsar olmamalı, kimseye dayanmadan idrak ve azmine sarılmalıdır.

3.2. Makam, Mevkî ve İstiğna Konulu Geleneksel Hikemî Yargılar: Bu grupta yer alan şiirler, Divan şiirinin genelinde mevcut olup hikemî tarzda yazan şairlerin divanlarında daha sık görülür. Ancak Koca Ragıp Paşa'nın üslubu ile çok uyumlu olan bu tür konular, onun şiirinde berceste mısralar halinde duracak kadar dikkat çekicidir. Vereceğimiz ilk örnek yine nasihat tarzındadır:

Cihân âlâyişinden dest-şûy ol râhat istersen

Kanâ 'at dâmenin elden bırakma râhat istersen

Tehî-dest olma bâr u berg-i sebzîn tâze-dâğ olsun

Harîm-i bezm-i hâsu 'l-hâs-ı aşka ruhsat istersen

Tenezzül rif'atin kesb eyle her ednâya feyzinle

Felekde mihr-i âlem-tâba benzer şöhret istersen

Bulursun sâ'id-i sîmîn-i sâkî câm-ı sahbâda

Safâ-yı hâtıra dâ'ir eger keyfiyyet istersen

Seni pâ-mâl eder vaz'-ı girânı her sebük-mağzın

Vakârı terke çek Râgıp çekilmez sıklet istersen (G. 103, s. 296)

Ragıp Paşa adeta günümüze seslenerek şöyle demektedir: “Rahat istersen dünya kirinden elini yıka; nimet istersen de kanaat eteğini tut. Aşkın en has meclisinin haremine girmek istersen cimri olma, yeşil yaprak ve meyvenin yarısı taze olsun⁷. Eğer gökyüzünde dünyayı aydınlatan güneş gibi şöhret istersen, her hakir, zavallı kimseye yardımınla tevazu yüceliğini yakala. Eğer gönül hoşluğuna dair bir şey istersen, sâkînin beyaz, gümüşüne benzer bileğini, kolunu içki kadehinde bulursun. Her kendini bilmez ağır hali seni ayak altına alır. Eğer çekilmez bir yük istersen ağır başlılığı terk et”.

Bir devlet adamı için nasihat olması da mümkün bu gazelde görüldüğü gibi Ragıp Paşa, dünya nimetlerini “kir” olarak nitelendirip rahat isteyen kimsenin bu kirden arınması gerektiğini söylemektedir. Çünkü en büyük nimet “kanaat”tır. Kişi varlıklı zamanında da zor günlerini hatırlayarak başkalarına karşı cömert olmalıdır. Zira devlet adamı ya da herhangi bir kimse parlak bir şöhret isterse karşılaştığı her muhtaca yardım elini uzatmalıdır. Aşk kavramıyla “sevgi”yi kasteden şair, içkiyle temsil ettiği bu sevgide büyük bir kudret olduğuna inanmaktadır. Devlet adamlarını, yanlarına faydasız kişiler almamak konusunda uyararak Ragıp Paşa, böyle kişilerin varlığını “çekilmez bir yük” olarak tarif etmektedir. Şairin devlet adamlarına uyarı niteliğinde yazdığı gazellerden birinin kimi beyitleri şöyledir:

Esîr-i renc ü anâ ehl-i câh u devlet imiş

⁷ Taze dağ olmak deyimini Farsça “dâğ-ı tâze şoden” tabirinden gelmiş olup “çekilen gam ve sıkıntıyı hatırlamak” (Afîfî, 1376/1996, II, s. 879) anlamındadır.

O kadr-i devleti kim bilmedik kanâ'at imiş

*Belâ-yı sohbet-i ebnâ-yı cinsi bildirdi
Behiştî Âdem'e kim gûşe-i ferâgat imiş*

*Suhan-şinâs oluyor kim ki bî-vefâ olsa
Meger zamânede gaddârlık zarâfet imiş*

*Safâ-yı tab'-ı basîretten anladım Râgıb
Cihâna kim nazarı mûcib-i basîret imiş (G. 93, s. 286)*

Beyitlerin manası şöyledir: “Güçlük ve sıkıntı esiri olanlar devlet ve makam ehlidir. (Yazık ki gerçek) devlet rütbesinin kanaat olduğunu bilemedik. Kendi cinsinden gelenlerin sohbeti Âdem'e, feragat köşesinin cenneti olduğunu bildirdi. Her kim ki vefasız olsa güzel konuşuyor. Demek ki bu zamanda gaddarlık incelik (!) demek imiş. Ragıp, gönül gözünün gücünün berraklığından, dünyaya bakışının basiret nedeni olduğunu anladım”.

Buna göre, makam ve mevkii hizmet değil de bir “esaret” gibi arzulayanların ondan sıkıntidan başka bir şey görmeleri mümkün değildir. Oysa en yüksek devlet mevkii kanaattir. Çünkü her şeyi Allah'tan isteyip gönül tokluğuyla yetinen kimse er geç talebine ulaşır. Yine Ragıp Paşa'nın söylediği gibi:

*Matlabın züll ile mahlûka müdârâ vermez
Veren Allâh'tır ey dil beg ü pâşâ vermez (G. 78/1, s. 371)*

Yani, yaratılmışlara yaranmakla muradın verilmez. Ey gönül! Veren Allah'tır, bey ve paşa vermez. Nitekim aynı doğrultudaki bir beytinde şair, yalvarma boyunu uzatıp itibar gölgesini ağırlaştırmamak yani kısaltmamak gerektiği; zira Allah'tan (yardım) gelince ölçüsüz ve hesapsızca geleceği anlamında şöyle der:

*Dirâz etme niyâzın kâmetin olma girân-sâye
Gelir feyz-i Hudâ geldikde bî-mizân u endâze (G. 146/3, s. 342)*

Müteakip beyitte ise, Hazret-i Âdem'in kendi cinsi ile yani Hazret-i Havva ile olan münasebetinin cennetten çıkarılmasına neden olduğu hatırlatılmak suretiyle bazen, köşeye çekilmenin kişiye cennet gibi gelebileceğine işaret edilmektedir. Kendi devrinde vefasızların sözden anladığına dikkat çeken Paşa, zalimliğin bile zarif sözler örtüsü altında yapıldığına dikkat çekmektedir. Son olarak gönül gözünü parlak tutan kimselerin, dünyaya basiretle baktıkları söylenmektedir. İki yüzlülük, müdara ve şatafatlı yalanların, siyaset ve devlet yönetiminde bugün de yaygın olduğunu ileri sürenlerin iddiası esas alınır, “zamane”nin çok da değişmediği (!) görülmektedir.

Ragıp Paşa, bitmez tükenmez hırs ve arzuların, gönül tokluğu memleketinin düzenini bozan bir “gaflet” olduğuna inanmaktadır. Çünkü “mülk”ün yani memleketin intizamının en büyük düşmanı gaflet nedeniyle doğan hırstır. Çoğu ülkede siyasî mücadele ve iktidar hırsının devleti uçurumun kenarına getirdiği bugün de sabitse, söz konusu beyt, adeta güncellenmiş olur:

*Sakın dest-i ferâga rişte-i tûl-i emel verme
Nizâm-ı mülk-i istiğnâya gafletle hâlel verme (G. 140/1, s. 336)*

Ragıp Paşa'ya göre mesuliyet duygusu, her şeye rağmen kişiyi köşeye çekilmekten alıkoyar. Ancak bunun makam sevdası ile karıştırılmaması gerekir. Bu mânâda şöyle der:

*Künc-i ferâga gerçi ki himmet komaz seni
Sevdâ-yı câha düşme ki râhat komaz seni* (G. 164/1, s. 360)

Ragıp Paşa bu konuda sanki son nokta kabilinde şöyle der:

*Olsak ne kadar kîse-tehî nakd-i gınâdan
İrfân ile mahsûd-ı kirâm-ı vüzerâyız* (G. 89/2, s. 282)

Beytin anlamı şöyledir: “Zenginlik nakdi hususunda ne kadar kesemiz boş olsak da irfanımız dolayısıyla, ulu vezirlerin haset ettiği kimselerdeniz”. Şair, fakir kimselerden olduğu halde, zengin bir sermaye saydığı irfanının yani anlayışının/ıdrakinin, bugünün bakanları sayılan vezirlerce kiskanıldığını iddia etmektedir.

3.3. Siyaset ve Devlet İdaresine Dair Durum Tespiti İçeren Örnekler: Bu son grupta yer alan ve sırasıyla ele alacağımız örneklerde Koca Ragıp Paşa, kendi döneminde gözlemediği ancak, “beşer” fitratının temelinde değişmediği düşünüldüğünde her dönemde geçerli sayılabilecek kimi tespitlerde bulunur. Söz konusu tespitlerin bazıları; kabiliyet ve kabiliyetlilerin siyaset ile devlet yönetiminde değerlendirilmemesi, beceriksiz ve hırslı kimselerin el üstünde tutulması, kin, nefret ve gururun devlet idaresine zararları, halkın ahlakı, idare ve kuvvet, cürm-ceza ve devlet ricalinin hali gibi konulardır.

Ragıp Paşa kendi döneminde, kabiliyetin küçümsenmesinden ve devletin beceriksiz, hırslı ve tecrübesiz ellere düşmesinden oldukça rahatsız olmalıdır ki bu hususa daha bir ehemmiyetle eğilir. Özellikle hüner ehli bilgili kişilerin talihinin devlet/yönetim konusunda acı olmasından çok şikâyetçidir. Bu konuda ilk olarak meyveli ağacın eğilmesini örnek veren Ragıp Paşa şöyle der:

*Şâh-ı pür-bâr gibi etdi şikeste kaddim
Oldu hırmân mı mesmer hüner ü ehliyyet* (G. 17/8, s. 209)

Yani, “hüner harman, ehliyyet de semereli/meyveli (bir şey) mi oldu (ki) meyve yüklü dal gibi eğip boyumu kırdılar”. Bu örnekte meseleye şüpheli gibi yaklaşan şair, şu örnekte, “hüner sahibi, haksızlık seli yarasından kurtulamaz. Onun için çalgıcı, mızrap ve teli (birbirine) çalar çarpar” diyerek kesin bir yargıda bulunur:

*Hünerver zahm-ı seylî-i sitemden olmaz âsûde
Anın'çün mutrib ki mızrâb u târı çalar çarpar*⁸ (G. 69/2, s. 262)

Ragıp Paşa, devlet kademelerinde hünerle bir yere gelinmesi konusunda oldukça karamsardır. Bugünün başbakanlığı olan sadrazamlığa kadar yükselmiş bir kimsenin itirafları gibi görünen ifadeleri olsa da şu örneklerdeki tespitleri, bulunduğu noktaya gelene kadar yaşadığı zorlukların bir fotoğrafı gibidir:

⁸ Mısraın vezni bozuk.

*Râgıb olur zamânedede kim bir pul eylemez
Sanma hünerle kim bahâsını arar bulur* (G. 55/6, s. 247)

*Hünerverâna göre feth-i bâb-i genc-i ümmîd
Güşâdi haşre kalan dahme-i mutalsamdır* (G. 56/4, s. 248)

Beyitlerin günümüz Türkçesi ile söylenişi şöyledir: “*Ragıp bu zamanda, değme kimse beş para etmez. Hünerle, değerini arayıp bulacağını sanma*” ve “*Hünerli kimseler için ümit hazinesinin kapısını açmak, açılması kıyamete kalan tılsımlı türbe gibidir*”. Peki bu talihsizliğe rağmen hak eden, becerikli bir kimse makama talip olursa ne olur? Cevabı yine Paşa kendisi, şöyle vermektedir:

*Ten-i bürhen⁹ eder ol kimseyi çarh-ı gaddâr
Görse şâyeste eger hıl'at-i câha düşün* (G. 129/2, s. 315).

Yani, “*Gaddar felek, bir kimsenin omzunu makam kaftanına layık görse, hemen onu üzerinden çıkarıp çıplak bırakır*”. Burada “felek”ten kastın, tabiri caizse, politikadaki “ayak oyunları” olduğu açıktır. Bu durumda devlet ve yönetim kime kalacaktır? Paşa’ya göre tabidir ki kendini bilmezlere ya da sadece servet sahibi olanlara:

*Medârı âsiyâ-yı devletin nâ-dânedir şimdi
Cehâlet sayd-ı murg-ı kâma dâm u dânedir şimdi*

*Kumâş-ı ma'rifet kâsid metâ'-ı bender-i rağbet
Heves tahsil-i kâlâ-yı ser ü sâmanadır şimdi* (G. 167/1-2, s. 363)

Günümüz Türkçesiyle: “*Devlet değirmeninin yörüngesi şimdi, kendini bilmezlerden yana döner. Emel kuşunun avlanmasında cehâlet, tuzak ve tane gibidir. Marifet kumaş aranmaz/değersizdir. Şimdi rağbet limanının malı heves (ve) mal-mülk kazanımıdır*”.

Bu konuda kesin çözümü Ragıp Paşa yine kendisi bulur. “*Ragıp, eğer riyakarlık hırkası gibi bir kumaşın var ise, seni de devlet omzuna süs ederler*” diyerek yönetime talip olanlara, riya ve iki yüzlülüğün her devirde geçerli olacağı konusunda uyarıda bulunur:

*Râgıb eyler seni de zîver-i dūş-ı devlet
Bir kumâşın var ise hırka-i sâlûs gibi* (G. 158/7, s. 354)

Ehliyetsiz yöneticilerin en mühim hususiyetinin kuvvet ve iktidarın getirdiği yanıltıcılık olduğuna inanan Ragıp Paşa, “*Dünyaya bel bağlayanların devlet/iktidar gururu, feleğin dönüşünün sabit olduğunu zannettirir*” der. Dolayısıyla böyle kimselerin kuvvetli halinin kalıcı olmadığına dikkat çeker:

*Gurûr-ı devlet-i ebnâ-yı dehr ider iş'âr
Ki gerdişi feleğin ber-karârdır gûyâ* (G. 7/3, s. 199)

Devlet idaresinde kaba güç ile zorbalıktan hoşlanmayan Ragıp Paşa, günümüzde siyasî bir tabir olan “yumuşak güç”ün önemini çok iyi bilmektedir:

⁹ “bürehne” kelimesi vezin gereği “bürhen” şeklinde okunmuştur.

*Olur berkende bünyân-ı adâvet zûr-ı nermiden
Hemân sen bâzû-yı saht-ı müdârâya kesel verme*

*Edersin hâk-ber-ser hân mân-ı zühd ü takvâyı
Gel ey burc-ı şehâmet zûr-ı meyden böyle bel verme*¹⁰ (G. 140/2-3, s. 336)

Koca Ragıp Paşa yukarıdaki beyitlerde şöyle demektedir: “*Düşmanlık binası, yumuşaklık gücüyle yıkılır. Sen daima, idare etmenin sıkı pazuşuna gevşeklik verme. (Aksi taktirde) zühd ve takva ocağını zelil edersin. Gel ey zekâ ve akıl burcu! İçki gücünden yardım bekleme*”. Güç dengelerin olmadığı ya da problemlerin güçle halledilmek istenmediği durumlarda, zekâ ve aklın ön plana çıkarılıp bir süre serinkanlılıkla durumun idare edilmesi gerektiğini vurgulayan Paşa’nın bu metodunun, bugün de geçerli olmadığını kim söyleyebilir? Böyle durumlarda zekâ ve aklın yanında bahtın da yaver gitmesi gerektiğine inanan Paşa, sıkı güçten ziyade yolunda giden “mesut talihe” inanır:

*Sâz-kâr-ı kâr-ı âlem kuvvet-i ikbâlde
Baht-ı fîrûz isteriz bâzû-yı pür zûr olmasın* (G. 130/4, s. 326)

Ragıp Paşa, o günkü devlet adamlarının bazı tavırlarından ve hallerinden de şikayetçidir. Devrindeki idarecileri “ateş huylu” ama “soğuk tavırlı” diye vasıflandırarak şöyle der:

*Âteşîn-hû yah-edâ nev-devletânı görmeyen
Nidüğün fehm eylemez ma’nâ-yı germ ü serd-i derd* (G. 26/4, s. 218)

Yani, “*Ateş huylu (ama) soğuk tavırlı/buz gibi yeni devlet adamlarını görmeyenler, soğuk ve sıcak derdinin ne olduğunu anlayamaz*”. Demek ki o günlerde, uygulamalarda sert ama halkla ilişkilere gelince çok mesafeli davranan devlet adamları varmış. Ayrıca Paşa, devrindeki “devlet büyükleri”nin iltifat, şiir ve güzel sözden anlamamalarından da rahatsızdır. Dönemin “medya”sı sayılan şair ve şüirlerin, devlet adamları katında değeri olmadığını belirterek “*devlet büyüklerini meyhaneci ile aynı meşrepte buldum. Ey Ragıp! (Onlar artık), kaside dinlemezler, gazel almazlar (boşuna) verme*” anlamında şu beyti söylemiştir:

*Kibâr-ı devleti hem-meşreb-i pîr-i mugân buldum
Kasîde dinlemezler Râgıb almazlar gazel verme* (G. 140/6, s. 336)

Ragıp Paşa’nın siyasî rekabet ve rakiplerle ilişkiler konusunda da ibret alınacak tespit ve hükümleri vardır. Ama her şeyden önce o, söz konusu alandaki ilişkilerinde “mürüvvet”i yani mertliği ve insanıyeti esas tutmuştur. Örneğin, düşmandan intikam almanın büyük bir “safa” olduğuna inandığı halde, insanıyet ve mertliğin, kendisini intikam almaktan alıkoyduğunu belirtir:

*Düşmenden ahz-ı intikam gibi var mı bir safâ¹¹
Râgıb bu zevke âh mürüvvet komaz seni* (G. 164/5, s. 360)

¹⁰ “Bel vermek” deyimini Farsça “miyân dâden” deyiminden çeviri olup bu deyim, “yarık açmak, izin vermek ve yardım etmek” manalarında (Afifi, 1376/1996, III, s. 2425).

¹¹ Mısraın vezni bozuk.

Öte yandan, siyasî rekabette ahlak sınırlarını ve düsturlarını önemseyen Ragıp Paşa, “*insanların ayıplarını ortaya çıkarmaktansa elbiselerini soymak daha zararsızdır. (İnsanların ayıplarını ortaya çıkararak) pervîz (hükümdar) olmaktansa, bana eşkıyalık daha hoş gelir*” anlamında bir beyit söylemiştir. Bu beyit, sanki günümüz için söylenmiş kadar günceldir:

*Uyûb-ı nâsı iŧşâdan libâsın soymak ehvendir
Bana hoşter gelir reh-zenlik olmaktansa pervîzden* (G. 126/3, s. 321)

Devlet yönetiminde gerekli cezaların yeterince ve kararlılıkla uygulanması gerektiğine inanan Ragıp Paşa, o devrin had cezası olan idam cezasının uygulanmaması durumunda, “herkesin Mansur gibi” ilahî iddialara kadar uzanacak cürette bulunacakları kanaatindedir. Zira korku ve ümit veren cezaların, yeterince caydırıcı olmadığını belirtir:

*Eylemez Râgıb te'eddüb kimseyi havf u recâ
Da'vâ-yı Mansûr ederdî her kiŧi dâr olmasa* (G. 139/7, s. 335)

Onun, rüşvet ve riyakârlık konusundaki tespitleri de oldukça dikkat çekicidir. Rüşvet için, “*rüşvet almak, toplum tabiatını yerinden koparsa da/kökünden deŧiştirse de sonuçta kıymetsizdir. (Zira), rüşvet alan sonunda üzengi gibi çiğnenir*” diyen Ragıp Paşa, dünyanın eziyet ve zulümle deŧil riya ve dalkavuklukla yıkılacağı inancındadır:

*İz'âc-ı halk olsa da bî-kıymet âkıbet
Pâ-mâl olur misâl-i rikân irtikâb eden* (G. 134/5, s. 330)

*Râgıb müdâhaneyle riyâdır zamânede
Dünyâyı sanma cevri ü sitemdir harâb eden* (G. 134/8, s. 330)

Yöneticiler için halkı tanımak her devirde önemlidir. Ragıp Paşa'nın, halkı tanımak ve ona göre tavır belirlemek isteyen yöneticilere kıymetli öğütleri vardır. Mesela halkın, yaptığı işten ve uğraşından tanınabileceğini düşünen Paşa, şöyle der:

*Hûb u zîŧ âsârıdır âyîne-i girdâr-ı halk
Her ne sûret tarh eder sehâr kendin gösterir* (G. 36/6, s. 228)

Beytin günümüz Türkçesi ile söylenişi şöyledir: “*halkın uğraşı/tavır aynası, güzel ve çirkinlik eserleridir. Sihirbazın, hangi sureti oluşturursa kendini ortaya koymasını (gibi)*”. Kısacası, “âyinesi işidir kişinin, lafa bakılmaz” sözünde olduğu gibi. Ragıp Paşa şu örnekte, “ikbâl ve idbâr”, yani yükselme ve düşme olmasa, halkın kolay kolay terbiye olmayacağı kanaatindedir:

*Hod-ne-dânî tıynet-i merdümde merkûz ol kadar
Anlamaz piŧ ü pesin ikbâl u idbâr olmasa* (G. 139/6, s. 335)

Yani, “*Kendini bilmezlik, halkın mayasına öyle yerleşmiş ki yükselme ve alçalma olmasa, (hayatın) önünü arkasını bilmez*”.

Siyaset ve devlet yönetimine dair ihtiyat ve karamsarlık taşıyan kanat ve tespitlerine rağmen Ragıp Paşa, tabiri caizse, yine de “devlete kapaklanma”nın en güzel yol olduğu düşüncesindedir:

*İntisâb-ı ehl-i devlet hâki eyler azîz
Zâ'il olmaz sıyt-ı izzet kâse-i Fağfûr'dan* (G. 133/6, s. 329)

Beyit, günümüz Türkçesi ile, “devlet ehline bağlanma zelili aziz eder. İzzet sesi, Çin/Fağfûr kâsesinden eksik olmadığı (gibi)” manasındadır. Devlet kapısından uzak nice kulaklar bu sesin hayalini kurarken kim bilir devlet erkânı, “bir dokun bin âh dinle kâse-i Fağfûr'dan” demektedir.

4. Sonuç

Koca Ragıp Paşa, hakîm devlet adamlığı kimliği ile şairliğini başarıyla imtizaç ettirmiş bir kimsedir. Onun şiirleri birebir siyaset ve devlet felsefesi ürünü olmasa da muhteva bakımından, edebiyat felsefesinin konusu olduğu muhakkaktır.

Özellikle gazellerine derç ettiği siyaset ve devlet yönetimine dair tespitler, kuru, öğretici ve didaktik olmanın ötesinde estetikdir. Bu yönüyle klâsik siyasetnamelerden ayrılır. Ancak söz konusu muhteva, diğer konular arasında dağınık ve tasnife muhtaçtır.

Koca Ragıp Paşa'nın bütün bu tespit ve hükümleri, zamanımızın da şahitliğiyle, insan ve toplum fitratının değişmezliği mülâhazasına bağlı olarak kalıcılık kazanmıştır kanaatindeyiz.

Kaynaklar:

- Afîfî, R, (1376/1996), *Ferhengnâme-i Şi'rî*, Sürûş Yay., Tahran.
- Bayburtlugil, N, (2006), *Siyerü'l-Mülûk/Siyâsetnâme*, Dergâh Yay., İstanbul.
- Bolay, S. H, (2005), *Osmanlılarda Düşünce Hayatı ve Felsefe*, Akçağ Yay., Ankara.
- Cevizci, A, (2006), *Felsefe Ansiklopedisi C. IV*, Babil Yayıncılık, Ankara.
- Demirbağ, Ö, (1999), *Koca Râgıb Paşa ve Dîvân-ı Râgıb*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, YÜSBE, Van.
- Ertaylan, İ. H, (1933), *Koca Ragıp Paşa ve Fitnat*, Kanaat Kütüphanesi Yay., İstanbul.
- Gibb, E.J.W, (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi C. IV*, (Çev. Ali Çavuşoğlu), Akçağ Yay., Ankara.
- Horata, O, (2009), *Has Bahçede Hazan Vakti/XVIII. Yüzyıl:Son Klasik Dönem Türk Edebiyatı*, Akçağ Yay., Ankara.
- İbrahim Necmî, (1338/1920), *Tarih-i Edebiyat Dersleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Koca Ragıp Paşa, (1252/1836), *Divan-ı Koca Ragıp Paşa*, Bulak Matbaası, Bulak.

- Köse, H M, (2009), “Siyasetnameler ve Edep Literatürü”, *TDV İslam Ansiklopedisi C. 37*, s. 298, TDV Yay., İstanbul.
- Levend, A. S, (1973), *Türk Edebiyatı Tarihi C. I*, TTK Yay., Ankara.
- Mehmed Tahir, (1333/1915), *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul.
- Muallim Naci, (1995), *Osmanlı Şairleri*, (Yay. Haz. Cemal Kurnaz), MEB Yay., İstanbul.
- Öz, M, (2007), “Siyasetname, Ahlak ve Görgü Kitapları”, *Türk Edebiyatı Tarihi C. II*, s. 359-370, KBY Yay., Ankara.
- Ramiz, (1994), *Âdâb-u Zurâfâ*, (Yay. Haz. Sadık Erdem), AKM Yayınları, Ankara.
- Reynaud, P.;Rials, S, (2003), *Siyaset Felsefesi Sözlüğü*, (Çev. İsmail Yerguz vd.), İletişim Yay., İstanbul.
- Süleyman Sadeddin, (1928), *Tuhfe-i Hattatîn*, İstanbul Defter Matbaası, İstanbul.
- Şemseddin Sami, (1308/1890), *Kâmûsu'l-A'lâm C. II*, Mihrân Matbaası, İstanbul.
- Taşdelen, V, (2003), *Felsefeden Edebiyata*, Hece Yay., Ankara.
- Tokel, D. A, (2000), *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara.
- Uraz, M, (1941), *Koca Ragıp Paşa*, Kültür Basımevi, İstanbul.
- Uzun, S.;Yolsal, Ü.H, (2003), *Felsefe Sözlüğü*, BSY Yay., Ankara.